

Σάμιουελ Π. Χάντιγκτον

Η
Σύγκρουση
των
Πολιτισμών
και ο
Ανασχηματισμός
της
Παγκόσμιας Τάξης

Κεφάλαιο Δεύτερο

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Η ανθρώπινη ιστορία είναι η ιστορία των πολιτισμών. Είναι αδύνατον να σκεφτούμε την ανάπτυξη της ανθρωπότητας με κάποιο άλλο τρόπο. Αυτό ισχύει για πολλές γενιές πολιτισμών από τον πολιτισμό των αρχαίων Σουμερίων και των Αιγυπτίων, ως τον κλασικό και κατόπιν το χριστιανικό και ισλαμικό πολιτισμό και μετά τον κινεζικό και τον ινδουιστικό. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας, οι πολιτισμοί προσέφεραν την ευρύτερη ταυτότητα των ανθρώπων. Οι απαιτήσεις, η ανάδυση, η ανάπτυξη, η αλληλεπίδραση, οι κατακτήσεις, η παρακμή, οι πτώση των πολιτισμών έχουν ερευνηθεί από εξαιρετους ιστορικούς, κοινωνιολόγους και ανθρωπολόγους, όπως οι Μαξ Βέμπερ, Ερίκ Ντιρκέμ, Όσβαλντ Σπένγκλερ, Πιερρί Σορόκιν, Άρνολντ Τόυνμπη, Άλφρεντ Ουέμπερ, Λ.Α. Κρέμπερ, Φίλιπ Μπάγκριν, Κάρολ Κουίγκλυ, Ράισντ Κάλμφορν, Κριστοφερ Ντόσον, Σ.Ν. Λιξένσταντ, Φερνάν Μπρωντέλ, Ουίλιαμ Μοσσίελ, Άντα Μπόσμαν, Ιριανουίλ Βαλεροτιάν και Φρέντι Φερνάντες Λορέντο. Αυτοί αλλά και άλλοι συγγραφείς μίς έχουν κληροδοτήσει πλούσιο υλικό αφιερωμένο στη συγκριτική ανάλυση των πολιτισμών. Σε αυτές τις μελέτες υπάρχουν διαφορές ως προς την προοπτική ή τη μεθοδολογία, το σημείο στο οποίο εστιάζουν και τις αντιλήψεις. Παρόλα αυτά, σηματοδοτούν σε μια γενικότερη επιχειρηματολογία στις κεντρικές θέσεις τους όσον αφορά τη φύση, την ταυτότητα και τη δυναμική των πολιτισμών.

Πρώτα, πρώτα, υπάρχει μια διάκριση μεταξύ του πολιτισμού στον ενικό αριθμό και των πολιτισμών, στον πληθυντικό αριθμό. Η ιδέα του πολιτισμού αναπτύχθηκε από τους Γάλλους στοχαστές του 18ου αιώνα ως έννοια αντίθετη της "βαρβαρότητας". Η πολιτισμένη κοινωνία διέφερε από την πρωτόγονη κοινωνία επειδή ήταν εγκαταστημένη κάπου, ήταν αστική και εγγράμματη. Το να είναι κανείς πολιτισμένος ήταν καλό, το να είναι απολίτιστος ήταν κακό. Η έννοια του πολιτισμού παρήγαγε ένα μέτρο με βάση το οποίο μπορούσαμε να κρίνουμε τις κοινωνίες. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, αφιέρωσαν πολλή πνευματική

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

εκείνη με τα οποία μπορούσε να κριθεί αν ήταν "πολιτισμένες" οι μη δυτικές κοινωνίες και έτσι να γίνουν αποδεκτές ως μέλη του ευρωπαϊκού διεθνούς συστήματος. Την ίδια στιγμή, όμως, οι άνθρωποι άρχισαν να μιλούν για τους πολιτισμούς στον πληθυντικό. Αυτό σήμαινε "την άρνηση του ορισμού του πολιτισμού ως ενός ιδανικού ή ως του ιδανικού" και την απομάκρυνση από την υπόθεση ότι υπήρχε μόνο ένα κριτήριο του τι είναι πολιτισμένο, το οποίο, όπως το έθεσε και ο Μπρωντέλ, "περιορίζει τα χαρακτηριστικά του πολιτισμένου σε λίγους εκλεκτούς λαούς και ομάδες, την ελίτ της ανθρωπότητας". Αντιθέτως, υπήρχαν πολλοί πολιτισμοί που ο καθένας ήταν πολιτισμένος με το δικό του τρόπο. Ο πολιτισμός στον ενικό, εν ολίγοις, "έχασε κάτι από την ανώτερότητά του", ενώ ο πολιτισμός στον πληθυντικό θα μπορούσε να θεωρηθεί και απολίτιστος με την έννοια του πολιτισμού στον ενικό.

Οι πολιτισμοί στον πληθυντικό αριθμό είναι αυτοί που μας ενδιαφέρουν σ' αυτό το βιβλίο. Παρόλο που η διαφορά μεταξύ ενικού και πληθυντικού εξακολουθεί να έχει σημασία, η ιδέα του πολιτισμού στον ενικό αριθμό έχει επανεμφανιστεί στο επιχειρήμα ότι υπάρχει ένας παγκόσμιος πολιτισμός. Αυτό το επιχειρήμα είναι αστήρικτο, αλλά θα ήταν χρήσιμο να το διερευνήσουμε, όπως και θα κάνουμε στο τελευταίο κεφάλαιο αυτού του βιβλίου, για να δούμε αν οι πολιτισμοί γίνονται πράγματι πιο πολιτισμένοι.

Δεύτερον, ο πολιτισμός αποτελεί για όλους μια πολιτιστική οντότητα, με εξαίρεση τη Γερμανία. Οι Γερμανοί στοχαστές του 19ου αιώνα διέκριναν μια διαφορά μεταξύ του πολιτισμού ο οποίος σχετίζεται με τη μηχανική, την τεχνολογία και τους υλικούς παράγοντες, και της κουλτούρας, που σχετίζεται με αξίες, ιδανικά, με τα υψηλά διανοητικά, καλλιτεχνικά, ηθικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Αυτή η διάκριση διατηρείται στη γερμανική σκέψη αλλά δεν έχει γίνει αποδεκτή αλλού. Μερικοί ανθρωπολόγοι έχουν αντιστρέψει αυτή τη σχέση και αντιλαμβάνονται την κουλτούρα ως χαρακτηριστικό των πρωτόγονων αιετάβλητων, μη αστικών κοινωνιών, ενώ θεωρούν ότι οι πιο σύνθετες, δυναμικές και αστικές κοινωνίες σπινιστούν πολιτισμούς. Αυτές οι προσπάθειες διάκρισης μεταξύ κουλτούρας και πολιτισμού δεν έχουν καρποφορήσει και, εκτός της Γερμανίας, υπάρχει μια γενική συμφωνία με τον Μπρωντέλ που ισχυρίζεται ότι "είναι αυταπάτη να επιθυμούμε, κατά το γερμανικό πρότυπο, να διαχωρίσουμε την κουλτούρα από το θεμέλιό της που είναι ο πολιτισμός".

Ο πολιτισμός και η κουλτούρα αναφέρονται στο γενικό τρόπο ζωής ενός λαού. Ο πολιτισμός είναι η κουλτούρα με την ευρύτερη έννοια. Και οι δυο έχουν "αξίες, κανόνες, θεσμούς και τρόπους σκέψης, που μεταφέρονται από γενιά σε γενιά σε μια δεδομένη κοινωνία που δίνει σ' όλα αυτά μεγάλη σημασία". Ο πολιτισμός είναι, για τον Μπρωντέλ, "ένος χώρος, μια πολιτιστική περιοχή", "μια συλλογή πολιτιστικών χαρακτηριστικών και παραδοχών".

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

ομοί αποτελούν σημαντικές οντότητες και παρότι τα σύνορα μεταξύ τους δεν είναι ακριβή, είναι πραγματικά.

Τέταρτον, οι πολιτισμοί είναι μεν θνητοί, αλλά έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής. Εξελίσσονται, προσαρμόζονται και είναι από τους διαρκέστερους ανθρώπινους οργανισμούς, "πραγματικότερες της ακραία μεγάλης διάρκειας." Το "μοναδικό και συγκεκριμένο βιολογικό τους χαρακτηριστικό" είναι "η μακρά ιστορική τους συνέχεια. Στην πραγματικότητα, ο πολιτισμός είναι η μεγαλύτερη από όλες τις ιστορίες". Αυτοκρατορίες ακμιάζουν και παρακμάζουν, κυβερνήσεις έρχονται και φεύγουν, οι πολιτισμοί παραμένουν και "επιβιώνουν πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών κρίσεων και ιδεολογικών αναταραχών." "Η διεθνής ιστορία", συμπληρώνει ο Μπρόντμπεντ, "πολύ σωστά τεκμηριώνει την άποψη ότι τα πολιτικά συστήματα αποτελούν εφήμερες μεθόδους στην επιφάνεια των πολιτισμών, και ότι το πεπρωμένο κάθε γλωσσικά και ηθικά ενοποιημένης κοινότητας εξαρτάται, σε τελική ανάλυση, από την επιβίωση κάποιων δομικών ιδεών, γύρω από τις οποίες διαδοχικές γενιές έχουν αναπτειρωθεί, ιδεών που συμβολίζουν τη συνέχεια της κοινωνίας". Οικονομικά, όλοι οι σημαντικοί πολιτισμοί του κόσμου στον 20ό αιώνα υπάρχουν ήδη εδώ και μια χιλιετία, ή όπως στην περίπτωση της Λατινικής Αμερικής, είναι απόγονοι ενός άλλου μακρόβιου πολιτισμού.

Οι πολιτισμοί δεν διαρκούν μόνο, εξελίσσονται κόπιας. Είναι δυναμικοί, ακμιάζουν και παρακμάζουν, συγχωνεύονται και χωρίζονται και, όπως γνωρίζουν καλά οι φοιτητές της ιστορίας, εξαφανίζονται επίσης και θάβονται μέσα στο χρόνο. Οι διάφορες φάσεις της εξέλιξής τους καθορίζονται με διάφορους τρόπους. Σύμφωνα με τον Κουίγκλυ οι πολιτισμοί αναπτύσσονται περνώντας από επτά στάδια: ανάπτυξη, κλινοφορία, επέκταση, εποχή της σύγκρουσης, οικουμενική αυτοκρατορία, παρακμή και εισβολή. Ο Μέλκο γενικεύει το μοντέλο αλλαγής από ένα αποκεντρωτικό φεουδαρχικό σύστημα προς ένα μεταβατικό φεουδαρχικό σύστημα, και από εκεί σε ένα αποκεντρωτικό κρατικό σύστημα και μετά σε ένα μεταβατικό κρατικό σύστημα και, τέλος, σε ένα αποκεντρωτικό σύστημα. Ο Τούνμπερτ βλέπει τον πολιτισμό να εμφανίζεται στην απάντηση στις προκλήσεις και μετά να περνά από μια περίοδο ανάπτυξης, και τη διάρκεια της οποίας αυξάνεται ο έλεγχος που ασκεί στο περιβάλλον του μέσω μιας δημοκρατικής μειονότητας. Μετά ακολουθεί μια παραγμένη περίοδος, η άνοδος του οικουμενικού κράτους και μετά έπεται η διάλυση. Μολονότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές, οι παραπάνω θεωρίες βλέπουν τους πολιτισμούς να εξελίσσονται μέσα από παραγμένες περιόδους σε μια οικουμενική κατάσταση και μετά σε παρακμή και αποσύνθεση.

Πέμπτον, επειδή οι πολιτισμοί αποτελούν πολιτιστικές και όχι πολιτικές οντότητες, δεν μπορούν να τηρήσουν την τάξη, να επιβάλλουν δικαιοσύνη, να εισπράξουν φόρους, να διεξάγουν πολέμους, να δημιουργήσουν νόμους.

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

Ένας πολιτισμός, συνεπώς, μπορεί να περιλαμβάνει μια ή και περισσότερες μονάδες. Αυτές οι μονάδες μπορεί να είναι μεγαλοπόλεις, αυτοκρατορίες, ομοσπονδίες, συνομοσπονδίες, εθνικά κράτη, πολυεθνικά κράτη που μπορούν να διαθέτουν διαφορετικές μορφές διακυβέρνησης. Καθώς ένας πολιτισμός εξελίσσεται, οι αλλαγές συνήθως συμβαίνουν στον αριθμό και τη φύση των συστατικών πολιτικών μονάδων του. Σε μια ακραία περίπτωση, ο πολιτισμός και η πολιτική οντότητα μπορεί να συμπλίστουν. Η Κίνα, σχολίασε ο Λούσιαν Πέου, "είναι ένας πολιτισμός που προοιποιείται ότι είναι κράτος". Η Ιαπωνία είναι ένας πολιτισμός που είναι κράτος. Ωστόσο, οι περισσότεροι πολιτισμοί περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα κράτη ή άλλες πολιτικές οντότητες. Στο σύγχρονο κόσμο, οι περισσότεροι πολιτισμοί περιλαμβάνουν δυο τουλάχιστον κράτη.

Τέλος, οι μελετητές γενικά συμφωνούν όσον αφορά τον τρόπο αναγνώρισης των μεγαλύτερων πολιτισμών που υπήρξαν στην ιστορία και των πολιτισμών της σύγχρονης εποχής. Συχνά, όμως, διαφωνούν στο συνολικό αριθμό των πολιτισμών που υπήρξαν στην ιστορία. Ο Κουίγκλυ αναγνωρίζει δεκαέξι ιστορικές περιπτώσεις και πιθανώς άλλες οκτώ. Ο Τούνμπερτ, αρχικά, έκανε λόγο για είκοσι ένα πολιτισμούς και μετά για είκοσι τρεις. Ο Σπέγκελνερ διέκρινε οκτώ μεγάλους πολιτισμούς. Ο Μακνίλ κάνει λόγο για εννιά πολιτισμούς σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Ο Μπάγκμπυ, επίσης, διέκρινε εννιά ή ενδεχομένως έντεκα, στην περίπτωση που ξεχωρίσουμε την Ιαπωνία από την Κίνα και την Ορθοδοξία από τη Δύση. Ο Μπροντμπεντ αναγνωρίζει εννιά και ο Ροστοβάνι επτά σύγχρονους. Εν μέρει, αυτές οι διαφορές σχετίζονται με το αν θα δεχτούμε ότι ομάδες που διακρίνουμε με βάση την κουλτούρα, όπως οι Κινέζοι και οι Ινδοί, αποτελούσαν μέρος ενός πολιτισμού στη διάρκεια της ιστορίας ή δύο, ή και περισσότερων συγγενικών πολιτισμών από τους οποίους ο ένας είναι γόνος του άλλου. Ανεξάρτητα από αυτές τις διαφορές, η ταυτότητα των μεγαλύτερων πολιτισμών δεν αμφισβητείται. Ο Μέλκο, αφού μελέτησε το σχετικό υλικό, συμπεραίνει ότι με βάση ένα "δίκαιο κριτήριο" υπάρχουν πράγματι τουλάχιστον δώδεκα πολιτισμοί, οι επτά από τους οποίους ανήκουν στο παρελθόν (ο πολιτισμός της Μεσοποταμίας, ο αιγυπτιακός, ο κρητικός, ο κλασικός, ο βυζαντινός, ο κεντροαμερικανικός, και ο πολιτισμός των Άνδεων), ενώ οι πέντε στο παρόν (ο σινικός, ο ιαπωνικός, ο ινδοϊνικός, ο ισλαμικός και ο δυτικός). Μερικοί μελετητές προσθέτουν το βωσικό ορθόδοξο πολιτισμό διακρίνοντάς τον από τον πατριό του βυζαντινό πολιτισμό και από το δυτικό. Θα ήταν χρήσιμο για τις ανάγκες αυτού του βιβλίου να προσθέσουμε σε αυτούς τους έξι πολιτισμούς άλλους δυο, το λατινοαμερικανικό και τον αφρικανικό πολιτισμό.

Οι κυριότεροι σύγχρονοι πολιτισμοί είναι οι εξής:

Σινικός. Όλοι οι μελετητές υποδέχονται την ύπαρξη ενός ξεχωριστού κινεζικού πολιτισμού.

Η Σύγκριση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τύξης

εποχή, ο δυτικός πολιτισμός έχει μετατραπεί σε ευρωαμερικανικό ή βορειοατλαντικό πολιτισμό. Στο χάρτη μπορούμε να βρούμε την Ευρώπη, την Αμερική και το Βόρειο Ατλαντικό, τη Δύση όμως δεν μπορούμε να τη βρούμε.* Επίσης, η λέξη "Δύση" γέννησε τον όρο "δυτικοποίηση" που έχει δημιουργήσει ένα παραπλανητικό συνδυασμό της δυτικοποίησης και του εκσυγχρονισμού. Είναι πιο εύκολο να εντυπωσιαστούμε την Ιαπωνία να "δυτικοποιείται" παρά να "εξευρωπαϊκευθεί". Ο ευρωαμερικανικός πολιτισμός, ωστόσο, αναφέρεται παγκοσμίως ως δυτικός πολιτισμός και αυτός είναι ο όρος που θα χρησιμοποιηθεί εδώ, παρά όλα τα προβλήματα του.

Αφρικάνικος (ενδεχομένως). Εκτός από τον Μπρουντέλ, οι σπουδαιότεροι μελετητές του πολιτισμού δεν αναγνωρίζουν ένα ξεχωριστό αφρικανικό πολιτισμό. Η Βόρεια και Ανατολική Αφρική ανήκουν στον ισλαμικό πολιτισμό. Ιστορικά, η Αιθιοπία αποτελούσε έναν ιδιαίτερο πολιτισμό. Σε άλλες περιοχές, ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός και αποικισμός έφερε μαζί του στοιχεία του δυτικού πολιτισμού. Στη Νότια Αφρική, οι Ολλανδοί, οι Γάλλοι και αργότερα οι Άγγλοι άποικοι δημιουργούν μια πολλαπλώς διασπασμένη ευρωπαϊκή κουλτούρα. Κυριότερα, ο ευρωπαϊκός ιμπεριαλισμός διέδωσε το Χριστιανισμό στο μεγαλύτερο μέρος της ηπειρώς νότια της Σαχάρας. Σε όλη την Αφρική οι φυλετικές ταυτότητες είναι διάχυτες και έντονες. Σταδιακά, όμως, οι Αφρικανοί αναπτύσσουν μια ξεχωριστή αφρικανική ταυτότητα και θα μπορούσε κανείς να φανταστεί στο μέλλον την Αφρική νότια της Σαχάρας να δημιουργεί το δικό της πολιτισμό με τη Νότια Αφρική ως κέντρο πυρήνα.

Η Θρησκεία αποτελεί το κεντρικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό των πολιτισμών και, όπως είπε ο Κρίστοφ Ντίνσον, "οι μεγάλες θρησκείες συνιστούν το θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο χτίζονται οι πολιτισμοί. Από τις πέντε "θρησκείες του κόσμου" που διακρίνει ο Βέμπερ, οι τέσσερις, ο Χριστιανισμός, το Ισλάμ, ο Ινδουϊσμός και ο Κομφουκιανισμός, σχετίζονται με μεγάλους πολιτισμούς. Η πέμπτη θρησκεία, ο Βουδισμός, δεν σχετίζεται. Γιατί συμβαίνει αυτό; Όπως το Ισλάμ και ο Χριστιανισμός, ο Βουδισμός γρήγορα χωρίστηκε σε δυο βασικές ομάδες και, όπως ο Χριστιανισμός, δεν επιβίωσε στη γενέτειρά του. Στις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ. ο Βουδισμός Μαχαγιάννα μεταφέρθηκε στην Κίνα και από

* Η χρήση των όρων "Ανατολή" και "Δύση" για να περιγράψουμε γεωγραφικές περιοχές είναι εθνοκεντρική και προκαλεί σύγχυση. Το "Βόρειος" και "Νότιος" έχουν γίνει παγκοσμίως αποδεκτά με σημεία αναφοράς τους πόλους. Η "Ανατολή" και η "Δύση", όμως, δεν έχουν τέτοια σημασία αναφοράς. Το ερώτημα που τίθεται είναι: Ανατολικά και δυτικά σε σχέση με τι; Η απάντηση εξαρτάται από το σημείο που βρισκόμαστε. Πρώτος, οι όροι "Ανατολή" και "Δύση" αναφέρονταν στα ανατολικά και δυτικά τμήματα της Ευρασίας. Από τη σκοπιά της Αμερικής, όμως, η Άπω Ανατολή είναι η Άπω Δύση. Για τους Κινέζους η Δύση ταυτίζεται με την Ινδία ενώ "στην Ιαπωνία η Δύση" σημαίνει συνήθως την

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

εκεί στην Κορέα, το Βιετνάμ και την Ιαπωνία. Σε αυτές τις κοινωνίες, ο Βουδισμός προσαρμόστηκε, αφομοιώθηκε από τη γηγενή κουλτούρα (στην Κίνα, για παράδειγμα, αφομοιώθηκε από τον Κομφουκιανισμό και τον Ταοϊσμό) και τελικά καταπνίγηκε. Αν και ο Βουδισμός παραμένει ένα σημαντικό συστατικό της κουλτούρας αυτών των χωρών, αυτές οι κοινωνίες δεν αποτελούν βουδιστικό πολιτισμό ούτε ταυτίζονται με αυτόν. Μια άλλη εκδοχή του Βουδισμού, ο Βουδισμός Θερεβάντα υπάρχει στη Σρι Λάνκα, στην Μπούρμα, την Ταϊλάνδη, το Λάος και την Καμπότζη. Επιπλέον, οι πληθυσμοί του Θιβέτ, της Μογγολίας και του Μπουτάν συνδέονται ιστορικά με τη λαμαϊκή παραλλαγή του Βουδισμού Μαχαγιάννα. Συνεπώς, αυτές οι κοινωνίες αποτελούν τη δεύτερη περιοχή του βουδιστικού πολιτισμού. Γενικά, όμως, η ολοκληρωτική σχεδόν εξαφάνιση του Βουδισμού από την Ινδία και η προσαρμογή και η συγχώνευσή του με την κουλτούρα της Κίνας και της Ιαπωνίας δεν έχουν επιτρέψει στο Βουδισμό να αποτελέσει το θεμέλιο κάποιου μεγάλου πολιτισμού.*

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Απροσδόκητη συνάντηση: Οι πολιτισμοί πριν το 1500 π.Χ. Οι σχέσεις μεταξύ των πολιτισμών έχουν εξελιχθεί περνώντας από δύο στάδια, ενώ σήμερα βρίσκονται στο τρίτο στάδιο. Για περισσότερες από τρεις χιλιετίες μετά την εμφάνιση των πολιτισμών στη Γη, οι επαφές μεταξύ τους υπήρξαν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, είτε σχεδόν ανύπαρκτες και περιορισμένες είτε παροδικές και έντονες. Η φύση αυτών των επαφών έχει περιγραφεί από τους ιστορικούς ως "απροσδόκητη συνάντηση". Οι πολιτισμοί χωρίζονταν με βάση το χρόνο και τον τόπο. Μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός υπήρχε σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή και υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά, όπως ισχυρίζονται οι Μπέντζαμιν Σούρις και Σμούελ Αϊζενστάιν, μεταξύ των πολιτισμών της Εποχής του Τροχού και της Εποχής προ του Τροχού με κριτήριο το αν έκαναν διάκριση μεταξύ "των υπερφυσικών και

* Τι συμβαίνει με τον εβραϊκό πολιτισμό; Οι περισσότεροι μελετητές των πολιτισμών σχεδόν δεν τον αναφέρουν. Ως προς τα αριθμητικά μεγέθη ο Ιουδαϊσμός δεν είναι μεγάλος πολιτισμός. Ο Τόυνμπρι τον περιγράφει ως ένα αναχαιτισμένο πολιτισμό που εξελίχθηκε από τον πρώιμο Συριακό πολιτισμό. Ιστορικά, συγγενεύει με το Ισλάμ και το Χριστιανισμό, και για πολλούς αιώνες οι εβραίοι διατηρούσαν την πολιτιστική τους ταυτότητα μέσα στο δικό, τον ορθόδοξο και τον ισλαμικό πολιτισμό. Με την ίδρυση του Ισραήλ, οι εβραίοι έχουν όλες τις αντικειμενικές προϋποθέσεις για ένα πολιτισμό: θρησκεία, γλώσσα, έθιμα, λογοτεχνία, θεσμούς και μια γεωγραφική και πολιτική πατρίδα. Τι συμβαίνει, όμως, με την υποκειμενική ταύτιση; Οι εβραίοι που ζουν σε άλλους πολιτισμούς βρίσκονται κατά μήκος όλου του φάσματος μεταξύ της ολοκληρωτικής ταύτισης με τον Ιουδαϊσμό και το Ισραήλ και του κατ'όνομα Ιουδαϊσμού και της πλήρους ταύτισης με τον

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

δυτικοί πολέμοιαν για να κατορθώσουν να επεκτείνουν τον έλεγχό τους στην Ισπανία και κατορθώσαν να εγκαθιδρύσουν αποτελεσματική κυριαρχία στη Μεσόγειο. Η άνοδος της τουρκικής δύναμης, όμως, προκάλεσε την κατάρρευση της "πρώτης υπερπόντιας δυτικοευρωπαϊκής αυτοκρατορίας". Ήδη από το 1500 μ.Χ. είχε ξεκινήσει η αναγέννηση της ευρωπαϊκής κουλτούρας και ο κοινωνικός πλουραλισμός, ενώ το αναπτυσσόμενο εμπόριο και τα τεχνολογικά επιτεύγματα είχαν θέσει τις βάσεις για μια νέα εποχή στην παγκόσμια πολιτική.

Οι αποριαδικές, περιορισμένες και πολύπλευρες σχέσεις των πολιτισμών παραχώρησαν τη θέση τους στη συντριπτική, αμείωτη και μονόπλευρη επίδραση της Δύσης στους υπόλοιπους πολιτισμούς. Στο τέλος του 15ου αιώνα ξανακυριεύτηκε για τελευταία φορά η Ιβηρική χερσόνησος που κατείχαν οι Μαυριτανοί και ξεκίνησε η πορτογαλική διεξόδου στην Ασία και η ισπανική στην Αμερική. Μέσα στα επόμενα διακόσια πενήντα χρόνια όλο το δυτικό ημισφαίριο, καθώς και μεγάλες περιοχές της Ασίας, βρισκόνταν υπό την κυριαρχία της Ευρώπης. Στα τέλη του 18ου αιώνα παρατηρήθηκε η πρώτη μείωση του ευρωπαϊκού ελέγχου. Αρχικά, οι ΗΠΑ, μετά η Αϊτή και η Λατινική Αμερική, εξεγέρθηκαν εναντίον των Ευρωπαίων και απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όμως, ο ανανεωμένος δυτικός ιμπεριαλισμός επέκτεινε τη δυτική κυριαρχία σε όλη σχεδόν την Αφρική, σταθεροποίησε το δυτικό έλεγχο στην Ινδική χερσόνησο και σε άλλα μέρη της Ασίας, ενώ στις αρχές του 20ού αιώνα έθεσε σχεδόν όλη τη Μέση Ανατολή, εκτός της Τουρκίας, υπό μερικό ή ολικό έλεγχο. Το 1800 οι ευρωπαϊκές ή πρώην ευρωπαϊκές αποικίες (στην Αμερική) αποτελούσαν το 35% της επιφάνειας της Γης, το 1878 αποτελούσαν το 67%, ενώ το 1914 το 84%. Το 1920 αυτό το ποσοστό ήταν υψηλότερο, καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν και μοιρασιμένη μεταξύ της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας. Το 1800 η Βρετανική Αυτοκρατορία είχε έκταση 1,5 εκατομμύρια τετραγωνικά μίλια και πληθυσμό 20 εκατομμύρια ανθρώπων. Το 1900 η Βικτωριανή αυτοκρατορία, όπου ο ήλιος δεν έδυε ποτέ, εκτεινόταν σε 11 εκατομμύρια τετραγωνικών μιλίων και είχε πληθυσμό 390 εκατομμύρια. Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής επέκτασης, οι πολιτισμοί των Άνδεων και της Κεντρικής Αμερικής ουσιαστικά εξαλειφθήκαν, ο Ινδικός και ο Ισλαμικός πολιτισμός μαζί με την Αφρική υποδουλώθηκαν ενώ η Κίνα υποτάχθηκε στη δυτική επιρροή. Μόνο ο ρωσικός, ο Ιαπωνικός και ο Αιθιοπικός πολιτισμός, και οι τρεις υπό την ηγεσία συγκεντρωτικών, αυτοκρατορικών καθεστώτων, κατορθώσαν να αντισταθούν στη σφοδρή επίθεση της Δύσης και ουσιαστικά να διαφυλάξουν την ανεξαρτησία τους. Για τετρακόσια περίπου χρόνια οι σχέσεις μεταξύ των πολιτισμών πήραν τη μορφή της υποταγής των άλλων κοινωνιών στο δυτικό πολιτισμό.

Οι αυτές γι' αυτή τη δραματική και μοναδική εξέλιξη μπορούν αναζητηθούν

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

εξουσίας, στην ανατέλλουσα εθνική συνείδηση μεταξύ των λαών της Δύσης και στην ανάπτυξη της κρατικής γραφειοκρατίας. Η άμεση πηγή, όμως, της ευρωπαϊκής επέκτασης ήταν η τεχνολογία: η εφεύρεση μεθόδων πλοήγησης στους ωκεανούς που επέτρεψαν την προσέγγιση μακρινών λαών και η ανάπτυξη στρατιωτικών μέσων για την κατάκτηση αυτών των λαών. "Σε μεγάλο βαθμό", παρατήρησε ο Τζέφρυ Πάρκερ, "η 'ανατολή της Δύσης' βασίστηκε στη χρήση δύναμης και στο γεγονός ότι η στρατιωτική ισορροπία μεταξύ των Ευρωπαίων και των αντιπάλων τους έγερνε σταθερά προς τη μεριά των πρώτων. Το κλειδί της δυτικής επιτυχίας στη δημιουργία της πρώτης πραγματικά παγκόσμιας αυτοκρατορίας μεταξύ 1500 και 1750 βασίστηκε σε αυτά ακριβώς τα επιτεύγματα πολεμικής ικανότητας που έχουν ονομαστεί 'στρατιωτική επανάσταση'". Η επέκταση της Δύσης διευκολύνθηκε επίσης από την ανώτερη οργάνωση, πειθαρχία και εκπαίδευση των στρατευμάτων της, ενώ ο ηγετικός της ρόλος στη Βιομηχανική Επανάσταση δημιούργησε ανώτερα όπλα, μεταφορικά μέσα, επιμελητέα και ιατρικές υπηρεσίες. Η Δύση κατέκτησε τον κόσμο όχι με την ανωτερότητα των ιδεών της, των αξιών της ή της θρησκείας της (στα οποία ελάχιστα μέλη άλλων πολιτισμών προσηλυτίστηκαν), αλλά, αντιθέτως, με την ανωτερότητα στην εφαρμογή της οργανωμένης βίας. Οι δυτικοί συχνά το λησιμονούν αυτό. Οι μη δυτικοί, όμως, δεν το ξεχνούν.

Ως το 1910 ο κόσμος αποτελούσε ένα πολιτικό και οικονομικό σύνολο περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας. Το διεθνές εμπόριο σε αναλογία με το ακαθάριστο παγκόσμιο προϊόν ήταν τόσο υψηλό όσο ποτέ άλλοτε στο παρελθόν, ενώ θα προσέγγιζε ξανά τέτοια μεγέθη στη δεκαετία 1970 και 1980. Το ποσοστό των διεθνών επενδύσεων σε σχέση με τις συνολικές επενδύσεις ήταν υψηλότερο από οποιαδήποτε άλλη φορά. Πολιτισμός σήμαινε δυτικός πολιτισμός. Το διεθνές δίκαιο ήταν το δυτικό διεθνές δίκαιο προερχόμενο από την παράδοση του Γκρότιους. Το διεθνές σύστημα ήταν το ευρωπαϊκό σύστημα της Βεσπάλιας των κυβερτήτων αλλά "πολιτισμένων" εθνικών κρατών και των αποικιών που διατηρούσαν υπό τον έλεγχό τους.

Η εμφάνιση αυτού του διεθνούς συστήματος, το οποίο ήταν βασισμένο στο δυτικό πολιτισμό αποτελούσε την δεύτερη μεγάλη εξέλιξη στην παγκόσμια πολιτική ανά τους αιώνες μετά το 1500. Αν και οι δυτικές κοινωνίες λειτουργούσαν με σχέσεις κυριαρχίας-υποταγής έναντι των μη δυτικών κοινωνιών, μεταξύ τους λειτουργούσαν σε μια πιο ισότιμη βάση. Αυτές οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολιτισμών οντοτήτων μέσα στο πλαίσιο ενός πολιτισμού ήταν παρόμοιες με αυτές που ήταν σημειωθεί στον κινεζικό, Ινδικό και ελληνικό πολιτισμό. Βασίζονταν σε μια πολιτιστική ομοιογένεια που περιλάμβανε "γλώσσα, δίκαιο, θρησκεία, διοικητικές πρακτικές, γεωργία, ιδιοκτησία και ενδεχομένως συγγένεια". Οι ευρωπαίοι μοιράζονταν μια κοινή κουλτούρα και διατηρούσαν εκτεταμένες επαφές

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Αντισχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

από ξέι κόσμο της δεκαετίας 1990. Αντίστοιχα, οι δυτικές παγκόσμιες αυτοκρατορίες του 1920 υπερισχύθησαν στον πιο περιορισμένο "Ελεύθερο Κόσμο" του 1960 (που περιλάμβανε πολλά μη δυτικά κράτη ανατιθέμενα στον κομμουνισμό) και, αργότερα, στην ακόμα πιο περιορισμένη "Δύση" του 1990. Αυτή η μεταβολή εκφράστηκε σημασιολογικά, από το 1989 ως το 1993 με την παρακμή της χρήσης του ιδεολογικού όρου "Ελεύθερος Κόσμος" και την αυξανόμενη χρήση του πολιτισμικού όρου "Δύση" (βλέπε Πίνακα 2.1) Εκφράστηκε, επίσης, στις αναφορές των Ιωσήφ ως πολιτισμικού και πολιτικού φαινομένου, της "Μεγάλης Κίνας", της Ρωσίας και των "γειτονικών χωρών" και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλοι αυτοί οι όροι έχουν πολιτισμικό περιεχόμενο. Σε αυτή την τρίτη φάση, οι σχέσεις μεταξύ των πολιτισμών είναι συχνότερες και εντονότερες από την πρώτη φάση είναι πιο ισότιμες και βασίζονται περισσότερο στην αρχή της αμοιβαιότητας απ' ό,τι στη δεύτερη φάση. Επίσης, εν αντιθέσει με τον ψυχρό πόλεμο, δεν υπάρχει ένας μόνο αλλά πολλοί διαχωρισμοί μεταξύ της Δύσης και των άλλων πολιτισμών, καθώς και μεταξύ των πολλών μη δυτικών πολιτισμών.

Σύμφωνα με το Χέντλεϋ Μπούλ, ένα διεθνές σύστημα υφίσταται "όταν δυο ή περισσότερα κράτη έχουν αρκετή επαφή μεταξύ τους και αρκετή αλληλεπίδραση στις αποφάσεις τους, ώστε να αναγκάζονται να συμπεριφέρονται -τουλάχιστον μέχρι ενός σημείου- ως μέρη ενός συνόλου". Μια διεθνής κοινωνία, όμως, υφίσταται μόνο όταν τα κράτη ενός διεθνούς συστήματος έχουν "κοινά συμφέροντα και αξίες", "θεωρούν ότι συνδέονται με κοινούς κανόνες", "συνεισφέρουν στη λειτουργία κοινών θεσμών" και έχουν "κοινή κουλτούρα ή πολιτισμό". Όπως ακριβώς και τα διεθνή συστήματα που υπήρξαν προκάτοχοι του, δηλαδή των Σουμέριων, το ελληνικό, το ελληνιστικό, το κινεζικό, το ινδικό, το ισλαμικό, έτσι και το ευρωπαϊκό διεθνές σύστημα που αναπτύχθηκε από τον 7ο ως το 19ο αιώνα, αποτελούσε μια διεθνή κοινωνία. Κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα, το ευρωπαϊκό διεθνές σύστημα επεκτάθηκε αγκαλιάζοντας σχεδόν όλες τις κοινωνίες όλων των πολιτισμών. Μερικοί ευρωπαϊκοί θεσμοί και πρακτικές εξήχθησαν σε αυτές τις χώρες. Όμως αυτές οι κοινωνίες δεν διαθέτουν την κοινή κουλτούρα που θέλει τις βιώσει για τη διεθνή κοινωνία. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη βρετανική θεωρία των διεθνών σχέσεων, ο κόσμος αποτελεί μεν ένα ιδιαίτερα ανεπτυγμένο διεθνές σύστημα αλλά μια πρωτόγονη διεθνή κοινωνία.

Κάθε πολιτισμός αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως σφραγίδα της Γης και γράφει την ιστορία του ως το κεντρικό δράμα της ανθρώπινης ιστορίας. Ενδεχομένως αυτό ισχύει περισσότερο για τη Δύση απ' ό,τι για άλλους πολιτισμούς. Τέτοιες μονοπολιτισμικές απόψεις, όμως, έχουν μειωμένη αξία και χρησιμότητα σε έναν πολυπολιτισμικό κόσμο. Οι μελετητές των πολιτισμών έχουν ήδη αναγνωρίσει αυτή την αντιπαρόδοκτη αλήθεια. Το 1918, ο Σπέγκλερ καταδίκασε τη μυωπική άποψη για την ιστορία που επικρατούσε στη Δύση, με τον κοινό διαχωρισμό της

Οι πολιτισμοί στην ιστορία και στη σύγχρονη εποχή

μαϊκή προέγγυση της ιστορίας" με την κοπερνίκεια, καθώς και το "κενό πλαίσιο της γραμμικής ιστορίας" με το δράμα των πολλών πανίσχυρων πολιτισμών". Μερικές δεκαετίες αργότερα, ο Τόνιμπη επέκρινε δραμμάτα "τον τοπικισμό και την αναίδεια" της Δύσης που εκφράζονται στις "εγωκεντρικές αυταπάτες" ότι ο κόσμος γυρίζει γύρω της, ότι υπάρχει μια "αμετάβλητη Ανατολή" και ότι η "πρόοδος" είναι αναπόφευκτη. Όπως και ο Σπέγκλερ, δεν πίστευε στην ενότητα της ιστορίας ούτε υπέθετε ότι υπάρχει "μόνο ένας ποταμός πολιτισμού, ο δικός μας, και ότι οι άλλοι είτε είναι παραπόταμοι είτε χάνονται στην έρημο". Πενήντα χρόνια μετά τον Τόνιμπη, ο Μπρωντέλ τόνισε την ανάγκη να αγωνιστούμε για μια ευρύτερη προοπτική και κατανόηση "των μεγάλων πολιτιστικών συγκρούσεων στον κόσμο, της πολυπλοκότητας των πολιτισμών του". Οι αυταπάτες και οι προλήψεις, όμως, για τις οποίες μας προειδοποίησαν οι μελετητές, είναι ακόμα ζωντανές και στα τέλη του 20ού αιώνα και βρήκαν πρόσφορο έδαφος στην τοπικιστική αλαζονεία ότι ο ευρωπαϊκός πολιτισμός της Δύσης ωτοτελεί τον οικουμενικό πολιτισμό του κόσμου.

Πίνακας 2.1

ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ» ΚΑΙ «ΔΥΣΗ»

	Αριθμός αναφορών		ποσοστό μεταβολής αναφορών
	1989	1993	
<i>New York Times</i>			
Ελεύθερος Κόσμος	71	44	-38
Δύση	48	144	+213
<i>Washington Post</i>			
Ελεύθερος Κόσμος	112	67	-40
Δύση	36	87	+142
Πρακτικά του Κογκρέσου			
Ελεύθερος Κόσμος	356	114	-68
Δύση	7	10	+43

Πηγή: Lexis/Nexis. Αριθμός κειμένων που περιλαμβάνουν τους όρους "ελεύθερος κόσμος" και "Δύση". Η απίφνητα του όρου "Δύση" έχει ελεγχθεί ότι σημαίνει πολιτική και πολιτιστική οντότητα.

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

άνθρωποι του Νταβός ελέγχουν σχεδόν όλα τα διεθνή ιδρύματα, πολλές από τις κυβερνήσεις του κόσμου καθώς και το μεγαλύτερο τμήμα της παγκόσμιας οικονομίας και στρατιωτικής δύναμης. Επομένως, η "Κουλτούρα του Νταβός" είναι τρομερά σημαντική. Παγκοσμίως, όμως, πόσοι άνθρωποι έχουν την ίδια κουλτούρα; Εκτός της Δύσης, λιγότεροι από 50 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν την ίδια κουλτούρα ή 1% του παγκόσμιου πληθυσμού και ίσως το ένα δέκατο του 1% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η "Κουλτούρα του Νταβός" απέχει πολύ από το να είναι παγκόσμια κουλτούρα, ενώ οι ηγέτες που την αποδέχονται δεν είναι απαραίτητο ότι έχουν σύμφωνη τη θέση τους στην εξουσία των κοινωνιών τους. Αυτή "η κοινή πνευματική κουλτούρα υπάρχει", όπως τόνισε ο Χέντλεϊ Μπουλ, "μόνο στην κοινωνική ελίτ: σε πολλές κοινωνίες οι ρίζες της είναι πολύ ρηχές... [και] είναι αμφίβολο αν, ακόμα και στο διπλωματικό επίπεδο, περιλαμβάνει αυτό που ονομάζεται κοινή ηθική κουλτούρα ή σύνολο κοινών αξιών, διακριτών από την κοινή πνευματική κουλτούρα."

Τέταρτον, προωθείται η ιδέα ότι η εξάπλωση σε όλο τον κόσμο των δυτικών κατιναλωτικών προτύπων, και της λαϊκής κουλτούρας δημιουργεί ένα παγκόσμιο πολιτισμό. Αυτό το επιχειρήμα δεν είναι ούτε ασφαλές ούτε σχετικό. Πρόσκαροι πολιτιστικοί ενθουσιασμοί μεταφέρονταν από πολιτισμό σε πολιτισμό καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας. Οι καινοτομίες ενός πολιτισμού υιοθετούνται συχνά από άλλους πολιτισμούς. Αυτές, όμως, είτε είναι καινοτομίες τεχνικές, που δεν έχουν σημαντικές πολιτιστικές συνέπειες, είτε πρόσκαροι ενθουσιασμοί που έρχονται και παύουν χωρίς να αλλοιώνουν τη βαθύτερη κουλτούρα του αποδέκτη πολιτισμού. Αυτές οι εισαγωγές "πιάνουν" στον αποδέκτη πολιτισμό είτε επειδή είναι εξωτικές είτε επειδή επιβάλλονται. Στους προηγούμενους αιώνες, ο δυτικός κόσμος παραισχυόταν περιοδικά από πρόσκαρους ενθουσιασμούς για διάφορα αντικείμενα του κινεζικού ή του ινδουιστικού πολιτισμού. Το 19ο αιώνα, οι πολιτιστικές εισαγωγές από τη Δύση ήταν δημοφιλείς στην Κίνα και την Ινδία, επειδή αποτελούσαν αντανάκλαση της δυτικής δύναμης. Το επιχειρήμα, όμως, ότι η εξάπλωση της λαϊκής κουλτούρας και των κατιναλωτικών αγαθών σε όλο τον κόσμο αποτελεί το θρίαμβο του δυτικού πολιτισμού εκχυδαίζει τη δυτική κουλτούρα. Η ουσία του δυτικού πολιτισμού είναι η Magna Carta και όχι το Magna Mac της Mac Donald's. Το γεγονός ότι οι μη δυτικοί γεύονται το δεύτερο, δεν σημαίνει ότι αποδέχονται το πρώτο.

Επίσης, δεν έχει επιπτώσεις στη στάση τους απέναντι στη Δύση. Κάπου στη Μέση Ανατολή, πέντε έξι νεαροί μπορεί να φορούν ζην, να πίνουν Κόκα-Κόλα, να ακοούν ραπ και ανάμεσα στις γονυκλιές τους στη Μέκκα να συναρμολογούν βόμβες για να ανατινάξουν αμερικανικά αεροπλάνα. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1970 και 1980, οι Αμερικανοί αγόρασαν εκατομμύρια γιαπωνέζικα

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκσυγχρονισμός και δυτικοποίηση

τους δυτικούς στην υπόθεση ότι οι μη δυτικοί θα δυτικοποιηθούν αποκτώντας δυτικά προϊόντα. Αλήθεια, τι μήνυμα περνάει στον κόσμο για τη Δύση, όταν οι ίδιοι οι δυτικοί ταυτίζουν τον πολιτισμό τους με τα ανθρακούχα ποτά, τα μοντέρνα παντελόνια και τα παχυντικά φαγητά;

Μια πιο περίπλοκη εκδοχή του επιχειρήματος της παγκόσμιας λαϊκής κουλτούρας συγκεντρώνει την προσοχή του όχι στα κατιναλωτικά αγαθά, αλλά στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στο Χόλυγουντ και όχι στην Κόκα-Κόλα. Ο αμερικανικός έλεγχος των παγκόσμιων βιομηχανιών κινηματογράφου, τηλεόρασης και βίντεο υπεριοχίει της αεροπορικής βιομηχανίας. Ογδόντα οκτώ από τις εκατό δημοφιλέστερες κινηματογραφικές ταινίες το 1993 ήταν αμερικανικά, ενώ δυο αμερικανικοί και δυο ευρωπαϊκοί οργανισμοί δεσπόζουν στη συλλογή και διάδοση των ειδήσεων σε όλο τον κόσμο. Αυτή η κατάσταση αντικατοπτρίζει δύο φαινόμενα. Το πρώτο είναι η οικουμενικότητα του ανθρώπινου ενδιαφέροντος για την αγάπη, το σεξ, τη βία, το μιστήριο, τον ηρωισμό και τον πλούτο, καθώς και η ικανότητα των κερδοσκοπικών εταιριών, κυρίως αμερικανικών, να εκμεταλλεύονται αυτά τα ενδιαφέροντα για δικό τους συμφέρον. Ωστόσο, ελάχιστες, ή και καθόλου, αποδείξεις υπάρχουν για να υποστηρίξουν την υπόθεση ότι η εμφάνιση των εκτεταμένων παγκόσμιων επικοινωνιών δημιουργεί σημαντική σύγκλιση στη συμπεριφορά και στα πιστεύω. "Η διασκέδαση", όπως είπε ο Μιχάλης Βλάχος, "δεν ισοδυναμεί με πολιτιστική σύγκλιση." Δεύτερον, οι άνθρωποι ερμηνεύουν τις τηλεπικοινωνίες σύμφωνα με τις δικές τους προϋπάρχουσες αξίες και προοπτικές. "Οι ίδιες οπτικές εικόνες που μεταδίδονται ταυτόχρονα στα σαλόνια σε ολόκληρο τον πλανήτη", παρατηρεί ο Κισόρε Μαχμπομπιάνι, "προκαλούν αντίθετη αίσθηση. Τα δυτικά σαλόνια επικροτούν τις επιθέσεις με πυραύλους Κρουζ εναντίον της Βαγδάτης. Οι περισσότεροι, όμως, που ζουν σε άλλες περιοχές, βλέπουν ότι η Δύση τιμωρεί άμεσα τους μη λευκούς Ιρακινούς ή Σομαλούς, αλλά όχι και τους λευκούς Σέρβους, και αυτό είναι αναμφίβολα επικίνδυνο σημάδι."

Η παγκόσμια αναμετάδοση των πληροφοριών είναι μια από τις σημαντικότερες δηλώσεις της δυτικής δύναμης. Αυτή η δυτική ηγεμονία, όμως, ενθαρρύνει τους λιχιαστές πολιτικούς στις μη δυτικές κοινωνίες να αποκηρύξουν το δυτικό πολιτικό υπερηλιτισμό και να καλέσουν τους πολίτες τους να συμβάλλουν στην επίλυση και στη διατήρηση της ακεραιότητας της γηγενούς κουλτούρας. Επομένως, το γεγονός ότι η παγκόσμια αναμετάδοση των πληροφοριών κυριαρχείται από τη Δύση, αποτελεί πηγή μεγάλης μνησικακίας και εχθρότητας των μη δυτικών λαών εναντίον της Δύσης. Επιπλέον, στις αρχές της δεκαετίας 1990 ο εκσυγχρονισμός ή οικονομική ανάπτυξη στις μη δυτικές κοινωνίες οδήγησαν στην εμφάνιση των περιφερειακών βιομηχανιών μέσων μαζικής ενημέρωσης, που πρόσφεραν τα διαφορετικά γούστα αυτών των κοινωνιών. Το 1994, για παράδειγμα, οι διεθνείς ειδησεογραφικά κανάλια CNN και

Η Σύγκριση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

τους, πρέπει να βρούμε τον τρόπο να το πετύχουν. Αφενός, θα μπορούσαν να βιαστούν σε εξειδικευμένους επαγγελματίες που μιλούν με ευχέρεια δύο ή και περισσότερες γλώσσες και μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως μεταφραστές ή διερμηνείς. Αυτό, όμως, θα ήταν λίγο άβολο, χρονοβόρο και ακριβό. Γι' αυτό, καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας εμφανίζονται *linguae francae* όπως, για παράδειγμα, το λατινικό στο ρωμαϊκό και μεσαιωνικό κόσμο, τα γαλλικά για αρκετούς αιώνες στη Δύση, τα σουαχίλι σε πολλές περιοχές της Αφρικής και τα αγγλικά σε μεγάλο μέρος του κόσμου κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Οι διπλωμάτες, οι επιχειρηματίες, οι επιστήμονες, οι τουρίστες και οι υπηρεσίες που τους φροντίζουν, πιλότοι αεροσκαφών και οι ελεγκτές εναέριας κυκλοφορίας χρησιμοποιούν κάποιο τρόπο αποτελεσματικής επικοινωνίας μεταξύ τους και σήμερα τον βρίσκουν στα αγγλικά.

Με αυτή την έννοια, τα αγγλικά είναι ο τρόπος των διάφορων πολιτισμών να επικοινωνούν, όπως ακριβώς και το χριστιανικό ημερολόγιο είναι ο τρόπος για να υπολογίζουμε το χρόνο, οι αραβικοί αριθμοί για να κάνουμε υπολογισμούς, ενώ τα μετρικά σύστημα, τουλάχιστον για το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, είναι ένας τρόπος για να κάνουμε μετρήσεις. Η χρήση των αγγλικών με αυτή την έννοια είναι πνευματική επικοινωνία, προϋποθέτει την ύπαρξη διαφορετικών ειδών κοινοτήτων. Η *lingua franca* είναι ένας τρόπος να αντιμετωπίσουμε τις γλωσσικές και πολιτιστικές διαφορές και όχι να τις εξαλείφουμε. Είναι ένα εργαλείο επικοινωνίας και όχι πηγή ταυτότητας και κοινωνίας. Επειδή ένα Ιάπωνας τριπτεζίτης και ένας Ινδονήσιος επιχειρηματίας συνεννοούνται στα αγγλικά, δεν σημαίνει γίνονται Άγγλοι ή Δυτικοί. Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για τους γερμανόφωνους και γαλλόφωνους Ελβετούς που έχουν τις ίδιες πιθανότητες να μιλήσουν μεταξύ τους αγγλικά ή να μιλήσουν σε οποιαδήποτε από τις εθνικές τους γλώσσες. Παρομοίως, η διατήρηση των αγγλικών ως δεύτερης εθνικής γλώσσας στην Ινδία, παρά τα αντίθετα σχέδια του Νεχρού, αποδεικνύει την έντονη επιθυμία των λαών της που δεν μιλούν ινδικά, να διατηρήσουν τη δική τους γλώσσα και κουλτούρα, και την αναγκαιότητα της Ινδίας να παραμείνει μια πολυγλωσσική κοινωνία.

Όπως παρατήρησε ο Τζόουνα Φόριαν, ένας από τους καλύτερους γλωσσολόγους, μια γλώσσα έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να αναγνωριστεί ως *lingua franca* ή LWC, αν δεν ταυτίζεται με κάποια συγκεκριμένη εθνική ομάδα, θρησκεία ή ιδεολογία. Στο παρελθόν, τα αγγλικά διέθεταν αρκετά από τα παραπάνω στοιχεία. Πιο πρόσφατα, όμως, τα αγγλικά έχουν "αποεθνικοποιηθεί (ή έχουν μείνει με ελάχιστο εθνικό περιεχόμενο)", όπως άλλωστε συνέβη στο παρελθόν με τα ιταλικά, τα αραβικά, τα ελληνικά και τα λατινικά. "Αποτελεί εύνοια της τύχης για την αγγλική ως μία επιπρόσθετη γλώσσα, το γεγονός ότι ούτε η βρετανική ούτε η αμερικανική ρίζα της έχουν ευρύτερη ή βαθύτερη αντιμετώπιση σε

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εξουγχρονισμός και δυτικοποίηση

μεταξύ των πολιτισμών βοηθή στη διατήρηση και πράγματι ενισχύει τις διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες των λαών. Ακριβώς επειδή οι άνθρωποι επιθυμούν να διατηρήσουν τη δική τους κουλτούρα, χρησιμοποιούν τα αγγλικά για να επικοινωνούν με ανθρώπους από άλλους πολιτισμούς.

Οι άνθρωποι που μιλούν αγγλικά σε όλο τον κόσμο αρχίζουν σταδιακά να μιλούν διαφορετικού είδους αγγλικά. Τα αγγλικά αποκτούν χαρακτήρα ιθαγενή και τοπικές αποχρώσεις που τα διαφοροποιούν από τα βρετανικά ή τα αμερικανικά αγγλικά και, σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις, τα καθιστούν σχεδόν ακατανόητα για τους άλλους που επίσης τα χρησιμοποιούν, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τις διαλέκτους της κινεζικής γλώσσας. Τα νιγηριανά πίντγκιν αγγλικά, τα ινδικά αγγλικά και άλλοι τύποι αγγλικών ενσωματώνονται στις αντίστοιχες πολιτιστικές ομάδες και ενδεχομένως θα συνεχίσουν να διαφοροποιούνται, ώσπου να γίνουν σταδιακά συγγενικές αλλά διακριτές γλώσσες, όπως και οι λατινογενείς γλώσσες αναπτύχθηκαν από τα λατινικά. Εν αντιθέσει, όμως, με τα ιταλικά, τα γαλλικά και τα ισπανικά, αυτές οι αγγλογενείς γλώσσες θα ομιλούνται μόνο από μικρό ποσοστό ανθρώπων στην κοινωνία τους ή θα χρησιμοποιούνται κυρίως για την επικοινωνία μεταξύ συγκεκριμένων γλωσσικών ομάδων.

Στην Ινδία μπορούμε να δούμε όλες αυτές τις εξελίξεις στην πράξη. Αναφέρεται, για παράδειγμα, ότι το 1983 18 εκατομμύρια άνθρωποι μιλούσαν αγγλικά σε σύνολο πληθυσμού 733 εκατομμυρίων και το 1991 20 εκατομμύρια μιλούσαν αγγλικά σε σύνολο πληθυσμού 867 εκατομμυρίων. Έτσι, λοιπόν, το ποσοστό των ανθρώπων που μιλούν αγγλικά στην Ινδία έχει παραμείνει σχετικά σταθερό στο 2 με 4%. Πέρα από τα όρια μιας περιορισμένης κοινωνικής ελίτ, τα αγγλικά δεν είναι καν *lingua franca*. "Η σκληρή πραγματικότητα", ισχυρίζονται δυο καθηγητές αγγλικών στο Πανεπιστήμιο Νέου Δελχί, "είναι ότι, όταν κανείς ταξιδεύει από το Κασμίρ στο νοτιότερο άκρο, το Κανγκακουμάρι, ο επικοινωνιακός σύνδεσμος διατηρείται μέσω κάποιας μορφής ινδικών παρά μέσω των αγγλικών". Επιπλέον, τα ινδικά αγγλικά αποκτούν πολλά ξεχωριστά χαρακτηριστικά από μόνα τους: ινδοκοινοίονται, ή καλύτερα αποκτούν τοπικό χαρακτήρα, καθώς αναπτύσσονται διαφορές μεταξύ των ομιλούντων την αγγλική γλώσσα με διαφορετικές τοπικές αποχρώσεις. Τα αγγλικά αφομοιώνονται από την ινδική κουλτούρα, όπως συνέβη στο παρελθόν με τα σινσκριτικά και τα περσικά.

Καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας η κατανομή των γλωσσών στον κόσμο αντικατόπτριζε την κατανομή της δύναμης. Οι ευρύτερα διαδεδομένες γλώσσες – τα αγγλικά, τα κινεζικά των Μανδαρίνων, τα ισπανικά, τα γαλλικά, τα αραβικά και τα ρώσικα – είναι ή υπήρξαν οι γλώσσες αυτοκρατορικών κρατών που ενεργά προωθούσαν τη χρήση των γλωσσών τους από άλλους λαούς. Μεταβολές στην κατανομή της δύναμης επιφέρουν μεταβολές στη χρήση των γλωσσών. Μετά από δυο αιώνες, η βρετανική και αμερικανική αποικιοκρατική επιρροή

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

των θρησκειών σε όλο τον κόσμο. Αυτή η ανασίωση περιλαμβάνει την ένταση της θρησκευτικής συνέλιξης και την άνοδο των φονταμενταλιστικών κινήματων. Έτσι, ενισχύονται οι διαφορές μεταξύ των θρησκειών. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές στις αναλογίες του παγκόσμιου πληθυσμού που ανήκουν στις διαφορετικές θρησκείες. Τα διαθέσιμα στοιχεία για τους οπαδούς θρησκειών είναι ακόμα πιο αποσπασματικά και ανακριβή από τα στοιχεία για τις διάφορες γλώσσες. Ο Πίνακας 3.3 παρουσιάζει στοιχεία από μια ευρέως διαδεδομένη πηγή. Αυτά και άλλα στοιχεία δείχνουν ότι η σχετική αριθμητική δύναμη των θρησκειών σε όλο τον κόσμο δεν έχει αλλάξει δραματικά κατά τη διάρκεια αυτού του αιώνα. Η σημαντικότερη αλλαγή που καταγράφηκε από αυτή την πηγή, είναι η αύξηση του ποσοστού των ανθρώπων που κατατάσσονται ως "άθεοι" και "χωρίς θρησκεία" από 0,2% το 1900 στο 20,9% το 1980. Θεωρητικά αυτό θα μπορούσε να αντικατοπτρίζει μια σημαντική απομάκρυνση από τη θρησκεία, αλλά στη δεκαετία 1980 η θρησκευτική ανασίωση απλώς αναστέφισε τις δυνάμεις της. Η αύξηση του ποσοστού των αθέων σε 20,7% συνδέεται με την κατά 19 εκατοστιαίες μονάδες μείωση αυτών που δήλωσαν οπαδοί της "κινεζικής λαϊκής θρησκείας" από 23,5% το 1900 σε 4,5% το 1980. Αυτή η σχεδόν ίδια αύξηση και μείωση δείχνει ότι με την έλευση του κομμουνισμού ο κύριος όγκος του κινεζικού πληθυσμού αναταξινόμηθηκε από τη λαϊκή θρησκεία στον αθεϊσμό.

Πίνακας 3.3
ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΙΣ ΜΕΙΖΟΝΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

ΕΤΟΣ	1900	1970	1980	1985 (εκτίμηση)	2000 (εκτίμηση)
ΘΡΗΣΚΕΙΑ					
Δυτικός Χριστιανισμός	29.6	30.6	30.0	29.7	29.9
Ορθόδοξη	7.5	3.1	2.8	2.7	2.4
Κολιμισμός	12.4	15.3	16.5	17.1	19.2
Αθρησκεί	0.2	15.0	16.4	16.9	17.1
Ινδουισμός	12.5	12.8	13.3	13.5	13.7
Βουδισμός	7.8	6.4	6.3	6.2	5.7
Λαϊκή κινεζική	23.5	5.9	4.5	3.9	2.5
Φιλεταϊκές	6.6	2.4	2.1	1.9	1.6
Άθεοι	0.0	4.6	4.5	4.4	4.2

Πηγή: *Nisglover Mairer*, εκδόσεις World Christian Encyclopedia: A comparative study of churches and religion in the modern world A.D. 1900-2000. (Οξφόρδη, Oxford University Press, 1982)

Τα στοιχεία, επίσης, δείχνουν ότι τα τελευταία ογδόντα χρόνια αυξήθηκε το ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού που προδίδεται στις δύο μεγαλύτερες προσηλυτιστικές θρησκείες, το Ισλάμ και το Χριστιανισμό. Το 1900 οι δυτικοί χριστιανοί υπολογίστηκαν σε 26,9% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενώ το 1980 στο 30%. Οι μουσουλμάνοι αυξήθηκαν θεαματικά από 12,4% το 1900 σε 16,5%, ή σύμφωνα με άλλους υπολογισμούς σε 18%, το 1980. Κατά τη διάρκεια των τελευ-

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκουγχρονισμός και δυτικοποίηση

σημαντικά στην Αφρική, ενώ στη Νότια Κορέα σημειώθηκε μεγάλη μεταστροφή προς το Χριστιανισμό. Στις γοργά εκσυγχρονιζόμενες κοινωνίες, αν η παραδοσιακή θρησκεία δεν μπορεί να προσαρμοστεί στις ανάγκες του εκσυγχρονισμού, υπάρχει δυνητικά πρόσφορο έδαφος για την εξάπλωση του δυτικού Χριστιανισμού και του Ισλάμ. Σε αυτές τις κοινωνίες, οι πιο επιτυχημένοι πρωταγωνιστές της δυτικής κουλτούρας δεν είναι νεοκλασικοί οικονομολόγοι, οι σταυροφόροι δημοκράτες ή τα διευθυντικά στελέχη των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Οι πρωταγωνιστές είναι και θα παραμείνουν οι χριστιανοί ιεραπόστολοι. Ούτε ο Άνταμ Σμιθ ούτε ο Τόμας Τζέφερσον μπορούν να ανταποκριθούν στις ψυχολογικές, οικονομικές, ηθικές και κοινωνικές ανάγκες των εσωτερικών μεταναστών και της πρώτης γενιάς αποφοίτων γυμνασίου. Ίσως ούτε ο Ιησούς Χριστός θα μπορούσε ν' ανταποκριθεί σε αυτές τις ανάγκες, αλλά Αυτός έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να πετύχει.

Μακροπρόθεσμα, όμως, ο Μωάμεθ κερδίζει. Ενώ ο Χριστιανισμός εξελίσσεται κυρίως διά του προσηλυτισμού, το Ισλάμ εξαπλώνεται διά του προσηλυτισμού και της αναπαραγωγής. Στη δεκαετία 1980 το ποσοστό των χριστιανών στον κόσμο έφτασε το 30%, διατηρήθηκε σε αυτό το επίπεδο για λίγο και τώρα αρχίζει να μειώνεται, ενώ υπολογίζεται ότι το 2025 θα πλησιάζει το 25% του παγκόσμιου πληθυσμού. Το ποσοστό των μουσουλμάνων στον κόσμο, ως συνέπεια των ιδιαίτερα υψηλών ποσοστών πληθυσμιακής ανάπτυξης (βλέπε Κεφάλαιο Πέμπτο), θα συνεχίσει να αυξάνεται θεαματικά, θα ισοδυναμεί με το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού στο τέλος του αιώνα, θα ξεπεράσει τους χριστιανούς μετά από μερικά χρόνια και, πιθανώς, το 2025 θα φτάσει στο 30% του παγκόσμιου πληθυσμού.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΟΙ ΠΗΓΕΣ

Η έννοια του παγκόσμιου πολιτισμού αποτελεί χαρακτηριστικό προϊόν του δυτικού πολιτισμού. Στο 19ο αιώνα, η ιδέα της "ευθιγής του λευκού ανθρώπου" βοήθησε ώστε να δικαιολογηθεί η δυτική πολιτική και οικονομική κυριαρχία στις μη δυτικές κοινωνίες. Στο τέλος του 20ού αιώνα η έννοια του παγκόσμιου πολιτισμού βοηθά να δικαιολογηθεί η δυτική πολιτιστική κυριαρχία στις άλλες κοινωνίες και η ανάγκη αυτών των κοινωνιών να πιθηκίσουν τις δυτικές πρακτικές και θεωρίες. Η παγκοσμιοότητα είναι η ιδεολογία της Δύσης στην αντιπαράθεση με τους μη δυτικούς πολιτισμούς. Όπως συμβαίνει συχνά με ακραίες περιπτώσεις ή με νεοφώτιστους, ανάμεσα στους πιο εθνοκεντρικούς υποστηρικτές της ιδέας του ενός πολιτισμού είναι οι πνευματικοί μετανάστες στη Δύση, όπως ο Ναιπόλ και ο Φουάντ Αγιάρι, για τους οποίους η έννοια αυτή παρέχει μια εξαιρετικά ικανοποιητική απάντηση στο κεντρικό ερώτημα: Ποιός είμαι; Ωστόσο, "ο αράνης του λευκού" είναι ο όρος που ένας Άραβας διανοούμενος χρησιμοποιεί γι' αυτούς τους μετανάστες, ενώ η ιδέα του παγκόσμιου πολιτισμού...

Η Σύγχρονη των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

κτιρίζεται από έναν ιστορικά αυστηρό βραβείο πολιτισμικών, κοινωνικών και άλλων τύπων αλληλεξάρτησης και, ως εκ τούτου, από μια ευρέως διαδεδομένη συνείδηση - υπάρχει επιδείνωση της πολιτισμικής, κοινωνικής και εθνικής αυτο-συνείδησης". Η παγκόσμια αναβίωση της θρησκείας, "η επιστροφή στα ιερά και στα όσια", είναι η απάντηση στην αντίληψη των ανθρώπων ότι ο κόσμος είναι "έναν απλό τόπος".

Η ΔΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Το τρίτο και πιο γενικό επιχείρημα για την εμφάνιση ενός παγκόσμιου πολιτισμού τον αντιμετωπίζει ως συνέπεια μιας ευρύτερης διαδικασίας εκσυγχρονισμού, που έχει ξεκινήσει από το 18ο αιώνα. Ο εκσυγχρονισμός συνεπάγεται εκβιομηχάνιση, εξαστισμό, μεγάλο αριθμό εγγράμματων, εκπαίδευση, πλούτο και κοινωνική κινητικότητα καθώς και πιο περίπλοκες και πιο ποικίλες επαγγελματικές δομές. Ο εκσυγχρονισμός αποτελεί το προϊόν μιας τριτοβάθμιας εξήλιψης της επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης, που ξεκίνησε το 18ο αιώνα και επέτρεψε στους ανθρώπους να ελέγξουν και να διαμορφώσουν το περιβάλλον με πρωτοφανείς τρόπους. Ο εκσυγχρονισμός είναι μια επαναστατική διαδικασία, που μπορεί να συγκριθεί μόνο με το πέρασμα από τις πρωτόγονες στις πολιτισμένες κοινωνίες, δηλαδή με την εμφάνιση του πολιτισμού στον ενικό αριθμό, που έλαβε χώρα στην κοιλάδα του Τίγρη και του Ευφράτη, στο Νείλο και τον Ινδό ποταμιά γύρω στο 5000 π.Χ. Η συμπεριφορά, οι αξίες, η γνώση και η κουλτούρα των ανθρώπων στη σύγχρονη κοινωνία διαφέρουν σημαντικά από αυτές των ανθρώπων στις παραδοσιακές κοινωνίες. Η Δύση, μια και υπήρξε ο πρώτος πολιτισμός που εκσυγχρονίστηκε, μας οδηγεί στην απόκτηση της κουλτούρας του εκσυγχρονισμού. Και το επιχείρημα συνεχίζει καθώς και οι άλλες κοινωνίες ακολουθούν παρόμοιους δρόμους στην εκπαίδευση, την εργασία, τον πλούτο και την ταξική δομή, αυτή η σύγχρονη δυτική κουλτούρα θα γίνει παγκόσμια κουλτούρα.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι υπάρχουν πράγματι ουσιαστικές διαφορές μεταξύ των σύγχρονων και των παραδοσιακών κοινωνιών. Ωστόσο, αυτό δεν συνεπάγεται ότι όλες οι κοινωνίες με σύγχρονη κουλτούρα μοιάζουν μεταξύ τους, όπως δεν μοιάζουν και όλες οι παραδοσιακές. Προφανώς, ένας κόσμος όπου μερικές κοινωνίες είναι ιδιαίτερα εκσυγχρονισμένες και άλλες είναι ακόμη παραδοσιακές, είναι λιγότερο ομοιογενής από ένα κόσμο όπου όλες οι κοινωνίες βρίσκονται σε παρόμοιο υψηλό επίπεδο εκσυγχρονισμού. Τι θα συνέβαινε, όμως, σε έναν κόσμο όπου όλες οι κοινωνίες θα ήταν παραδοσιακές; Ένας τέτοιος κόσμος υπήρξε πριν μερικές εκατοντάδες χρόνια. Υπήρξε, άραγε, λιγότερο ομοιογενής απ' ό,τι θα μπορούσε να είναι ένας μελλοντικός κόσμος παγκόσμιου εκσυγχρονισμού; Ίσως όχι. "Η Κίνα της δυναστείας των Μινγκ (...) υπήρξε σίγουρα πιο κοντά στην Γαλλία των Βαλουά", ισχυρίζεται ο Μπριοντέλ. "Απ' ό,τι

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκσυγχρονισμός και δυτικοποίηση

πότερο απ' ό,τι οι παραδοσιακές κοινωνίες για δύο λόγους. Πρώτον, η αυξανόμενη αλληλεπίδραση μεταξύ των σύγχρονων κοινωνιών μπορεί να μη δημιουργεί κοινή κουλτούρα, αλλά διευκολύνει τη μεταφορά των τεχνικών, των εφευρέσεων και των πρακτικών από την μια κοινωνία στην άλλη, με μεγάλη ταχύτητα και σε βαθμό που θα ήταν αδύνατος σε έναν παραδοσιακό κόσμο. Δεύτερον, η παραδοσιακή κοινωνία στηριζόταν στη γεωργία, ενώ η σύγχρονη κοινωνία στηρίζεται στη βιομηχανία, που μπορεί να εξελιχθεί από βιοτεχνία σε κλασική βαριά βιομηχανία και από εκεί σε βιομηχανία η οποία στηρίζεται στις γνώσεις. Η γεωργία και η κοινωνική δομή που συνεπάγεται, εξαρτώνται περισσότερο από το φυσικό περιβάλλον απ' ό,τι η βιομηχανία. Οι μορφές της γεωργίας διαφέρουν ανάλογα με το έδαφος και το κλίμα και, συνεπώς, δημιουργούν διαφορετικές μορφές ιδιοκτησίας, κοινωνικών δομών και διακυβέρνησης. Ανεξάρτητα από τα συνολικά πλεονεκτήματα του υδραυλικού πολιτισμού κατά τον Βιτφόγκελ, γεγονός είναι ότι η γεωργία που στηρίζεται στην κατωκευή και λειτουργία μαζικών αγροτικών συστημάτων πράγματι ενθαρρύνει την εμφάνιση συγκεντρωτικών και γραφειοκρατικών πολιτικών εξουσιών. Δεν θα μπορούσε, άλλωστε, να γίνει αλλιώς. Το πλούσιο έδαφος και το καλό κλίμα είναι πιθανό να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη γεωργικών καλλιιεργειών σε μεγάλη κλίμακα και, κατά συνέπεια, να υποβάλουν την ανάπτυξη μιας μικρής τάξης πλούσιων ιδιοκτητών και μιας μεγάλης τάξης αγροτών, σκλάβων ή δουλοπάροικων που εργάζονται στις καλλιέργειες. Οι δυσμενείς συνθήκες για γεωργία μεγάλης κλίμακας μπορεί να δημιουργήσουν μια κοινωνία ανεξάρτητων αγροτών. Εν ολίγοις, στις αγροτικές κοινωνίες η γεωγραφία διαμορφώνει την κοινωνική δομή. Αντιθέτως, η βιομηχανία εξαρτάται πολύ λιγότερο από το τοπικό φυσικό περιβάλλον. Οι διαφορές στη βιομηχανική οργάνωση είναι πιθανό να προκύψουν από διαφορές στην κουλτούρα και στην κοινωνική δομή, αλλά όχι στη γεωγραφία και, ως προς το πρώτο, θεωρητικά τουλάχιστον, μπορεί να υπάρξει σύγκλιση, ως προς το δεύτερο όμως όχι.

Συνεπώς, οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν πολλά κοινά στοιχεία. Αυτό, όμως, σημαίνει ότι τείνουν στην ομοιογένεια; Η επιχειρηματολογία που ισχυρίζεται ότι αυτό πράγματι συμβαίνει, στηρίζεται στην υπόθεση ότι η σύγχρονη κοινωνία πρέπει να προσεγγίσει ένα μόνο τύπο, το δυτικό, ότι ο σύγχρονος πολιτισμός είναι ο δυτικός και ότι ο δυτικός πολιτισμός είναι ο σύγχρονος πολιτισμός. Αυτό, όμως, είναι μια ταυτολογία. Ο δυτικός πολιτισμός εμφανίστηκε τον 8ο και 9ο αιώνα και ανέπτυξε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τους επόμενους αιώνες. Άρχισε, όμως, να εκσυγχρονίζεται το 17ο και 18ο αιώνα. Η Δύση ήταν Δύση πολύ πριν γίνει σύγχρονη. Τα κεντρικά χαρακτηριστικά της Δύσης που τη διακρίνουν από τους άλλους πολιτισμούς, προϋπήρχαν του εκσυγχρονισμού της.

Παλιά ήταν, όμως, αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δυτικής κοινωνίας εκατοντάδες χρόνια πριν τον εκσυγχρονισμό της. Πολλοί μελετητές έχουν απαντήσει

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

γται την εξουσία με τους πολίτες και συχνά να την παραδίνουν τελικά ολοκληρωτικά σ' αυτούς". Η αντιπροσώπευση σε εθνικό επίπεδο συμπληρωνόταν από ένα βαθμό αυτονομίας σε τοπικό επίπεδο, που όμως δεν αντιστοιχούσε σε άλλες περιοχές του κόσμου.

Ατομικισμός. Πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά του δυτικού πολιτισμού συνέβαλαν στην εμφάνιση του αισθήματος του ατομικισμού και της παράδοσης των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, που είναι μοναδική ανίρταση στις πολιτισμένες κοινωνίες. Ο ατομικισμός αναπτύχθηκε το 14ο και το 15ο αιώνα και η αποδοχή του δικαιώματος της ατομικής επιλογής - αυτό που ο Ντόιτς ονομάζει "η επανάσταση του Ρωμαιο και της Ιουλιέτας" - επικράτησε στη Δύση το 17ο αιώνα. Ακόμα και οι αξιώσεις για ίσα δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους - "και ο πιο φτωχός στην Αγγλία έχει να ζήσει τη ζωή του όπως ακριβώς και ο πιο πλούσιος" - εκφράστηκαν με σαφήνεια και σχεδόν έγιναν παγκοσμίως αποδεκτά. Ο ατομικισμός παραμένει ένα διακριτικό γνώρισμα της Δύσης μεταξύ των πολιτισμών του 20ού αιώνα. Σε μια μελέτη που περιλάμβανε παρόμοια δείγματα από πενήντα χώρες, οι είκοσι χώρες που σημείωσαν τους υψηλότερους βαθμούς στον ατομικισμό ήταν οι χώρες της Δύσης και το Ισραήλ, εκτός της Πορτογαλίας. Ο σύγγραφέας μιας άλλης μελέτης για τον ατομικισμό και τον κολлекτιβισμό στους διάφορους πολιτισμούς τόνισε, επίσης, την κυριαρχία του ατομικισμού στη Δύση εν συγκρίσει με την κυριαρχία του κολлекτιβισμού αλλού, και κατέληξε ότι "οι αξίες που είναι οι σημαντικότερες στη Δύση είναι τουλάχιστον σημαντικές σε όλο τον κόσμο". Ξανά και ξανά δυτικοί και μη επισημιάνουν τον ατομικισμό ως το χαρακτηριστικό γνώρισμα της Δύσης.

Ο παραπάνω κατάλογος δεν προτίθεται να αποτελέσει μια εξαντλητική απαρίθμηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του δυτικού πολιτισμού. Ούτε υπονοεί ότι αυτά τα χαρακτηριστικά υπήρξαν πάντα και σ' όλες τις χώρες παρόντα στη δυτική κοινωνία. Προφανώς και δεν ήταν. Πολλοί τύραννοι στη δυτική ιστορία συστηματικά αγνοούσαν την κυριαρχία του νόμου και καταργούσαν τα αντιπροσωπευτικά σώματα. Ούτε υπονοεί ότι κανένα από αυτά τα χαρακτηριστικά δεν εμφανίστηκε σε άλλους πολιτισμούς. Προφανώς και εμφανίστηκαν. Το Κοράνι και η Σαρία αποτελούν το βασικό δίκαιο στις ισλαμικές κοινωνίες, η Ιαπωνία και η Ινδία διαθέτουν ταξικά συστήματα παράλληλα με αυτά της Δύσης (και γι' αυτό ίσως είναι και οι μόνες μη δυτικές κοινωνίες που έχουν διατηρήσει δημοκρατικές κυβερνήσεις για μεγάλα χρονικά διαστήματα). Σχεδόν κανένας από αυτούς τους παράγοντες ξεχωριστά δεν είναι αποκλειστικότητα της Δύσης. Ο συνδυασμός τους, όμως, ήταν μοναδικός, και αυτό ήταν που προσέδωσε στη Δύση τη διαφορετική της ποιότητα. Αυτές οι έννοιες, οι πρακτικές και οι θεσμολογίες επικράτησαν απλά στη Δύση περισσότερο απ' ό,τι σε άλλους πολιτισμούς. Αποτελούν, τουλάχιστον, μέρος του πυρήνα του δυτικού πολιτισμού. Αποτελούν το δυτικό και όχι

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκσυγχρονισμός και δυτικοποίηση

εκσυγχρονισμού του κόσμου.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΔΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ

Η επέκταση της Δύσης προσέθεσε τον εκσυγχρονισμό και τη δυτικοποίηση των μη δυτικών κοινωνιών. Οι πολιτικοί και πνευματικοί ηγέτες αυτών των κοινωνιών αντέδρασαν στην επίδραση της Δύσης με έναν ή και περισσότερους τρόπους: απορρίπτοντας και τον εκσυγχρονισμό και τη δυτικοποίηση, ασπάζόμενοι και τα δυο, ασπάζόμενοι τον πρώτο και απορρίπτοντας τη δεύτερη.

Η απόρριψη. Η Ιαπωνία ακολούθησε το δρόμο της απόρριψης ήδη από τις πρώτες της επαφές με τη Δύση το 1542 έως και τα μέσα του 19ου αιώνα. Μόνο περιορισμένες μορφές εκσυγχρονισμού επιτρέπονταν, όπως η απόκτηση όπλων, ενώ η εισαγωγή της δυτικής κουλτούρας, συμπεριλαμβανομένου του Χριστιανισμού, ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη. Στα μέσα του 17ου αιώνα οι δυτικοί απελαύνονταν. Αυτή η στάση απόρριψης τελείωσε με το αναγκαστικό άνοιγμα της Ιαπωνίας από τον Πλωτάρχη Πέρρυ το 1854 και τις δραματικές προσπάθειες να διδασχτεί από τη Δύση μετά την παιλιόρθωση των Μέτσι το 1868. Επίσης, η Κίνα για πολλούς αιώνες προσπάθησε να αποτρέψει τον εκσυγχρονισμό ή τη δυτικοποίηση. Παρόλο που χριστιανικοί ιεραπόστολοι έγιναν δεκτοί στην Κίνα το 1601, αργότερα, το 1722, αποκλείστηκαν. Σε αντίθεση με την Ιαπωνία, η πολιτική της απόρριψης της Κίνας οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην εικόνα που είχε η ίδια η Κίνα για τον εαυτό της ως το Μέσο Βασίλειο και στην ακλόνητη πεποίθηση ότι η κινεζική κουλτούρα ήταν ανώτερη όλων. Η κινεζική απομόνωση, σε αντίθεση με την ιαπωνική, έλαβε τέλος όταν στράφηκαν τα δυτικά όπλα εναντίον της Κίνας, από τους Βρετανούς, στη διάρκεια του Πολέμου του Οπίου (1839-1842). Όπως φαίνεται από αυτές τις περιπτώσεις, κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η δυτική δύναμη καθιστούσε πολύ δύσκολη και τελικά αδύνατη τη διατήρηση της πολιτικής του αποκλεισμού που ακολουθούσαν οι μη δυτικές κοινωνίες.

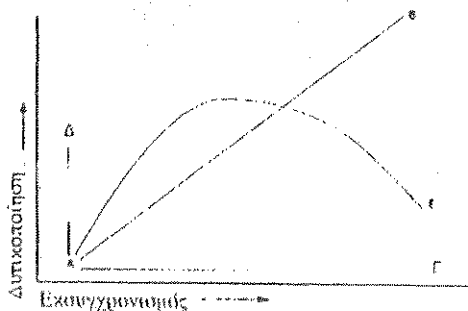
Στον 20ό αιώνα οι βελτιώσεις που σημειώθηκαν στις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες καθώς και η παγκόσμια αλληλεξάρτηση, αύξησαν τρομακτικά το κόστος του αποκλεισμού. Εκτός από κάποιες μικρές, αγροτικές κοινότητες, που είναι διατεθειμένες να επιβιώσουν σε επίπεδο στοιχειώδους συντηρήσεως, η συνολική απόρριψη του εκσυγχρονισμού και της δυτικοποίησης είναι σχεδόν αδύνατη σε έναν κόσμο που εκσυγχρονίζεται και αλληλοσυνδέεται με ταχύτατο ρυθμό. Όσον αφορά το Ισλάμ, ο Ντάνιελ Πάπς έγραψε ότι "μόνο οι ακραίοι φονταμενταλιστές απορρίπτουν τον εκσυγχρονισμό και τη δυτικοποίηση. Πετούν τις τηλεοράσεις στα ποτάμια, απαγορεύουν τα ρολόγια του χεριού και απορρίπτουν τη μηχανή εσωτερικής καύσης. Ωστόσο, η έλλειψη πρακτικότητας αυτού του προγράμματος περιορίζει δραματικά την ελκτική δύναμη αυτών των ομάδων. Σε μερικές περιπτώσεις - όπως ο Γιεν Ιζάλα του Κάνο, οι δολοφονίες του Σινάι

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

θημητά, το δεύτερο επειδή είναι απαραίτητο για να επιτευχθεί το πρώτο, ενώ και τα δυο είναι δυνατά. Για τη μεταρρύθμιση, ο εκσυγχρονισμός είναι επιθυμητός και πιθανός χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια δυτικοποίησης η οποία είναι ανεπιθύμητη. Επομένως, η απόρριψη και ο κεφαλαισμός συγκρούονται ως προς το επιθυμητό του εκσυγχρονισμού, ενώ ο κεφαλαισμός και η μεταρρύθμιση ως προς το αν ο εκσυγχρονισμός μπορεί να επιτευχθεί χωρίς δυτικοποίηση.

Το Σχήμα 3.1 παριστά σε διάγραμμα αυτούς τους τρεις τρόπους δράσης. Αυτός που ακολουθεί την πολιτική της απόρριψης, θα παραμείνει στο σημείο Α, ο κεφαλαικός θα κινηθεί στη διαγώνιο προς το σημείο Β, ο μεταρρυθμιστής θα κινηθεί οριζοντίως προς το σημείο Γ. Προς τα πού, όμως, έχουν πραγματικά κινηθεί οι κοινωνίες; Προφανώς, κάθε μη δυτική κοινωνία έχει ακολουθήσει το δικό της δρόμο, που μπορεί να διαφέρει σημαντικά από αυτούς τους αρχέτυπους δρόμους. Ο Μάξγουτ ισχυρίζεται ότι η Αίγυπτος και η Αφρική έχουν κινηθεί προς το σημείο Δ μέσω "μιας οδυνηρής διαδικασίας πολιτιστικής δυτικοποίησης χωρίς τεχνικό εκσυγχρονισμό". Στο βαθμό που πράγματι υπάρχει ένα γενικό σχέδιο για τον εκσυγχρονισμό και τη δυτικοποίηση όσον αφορά τις αντιδράσεις των μη δυτικών κοινωνιών απέναντι στη Δύση, η πορεία του θα ακολουθούσε την καμπύλη Α-Ε. Ο εκσυγχρονισμός και η δυτικοποίηση συνδέονται στενά με τη μη δυτική κοινωνία που αφομοιώνει σημαντικά στοιχεία της δυτικής κουλτούρας και προω-

ΣΧΗΜΑ 3.1
ΕΝΔΕΛΛΑΚΤΙΚΕΣ
ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ
ΕΠΗΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

θεύει αργά προς τον εκσυγχρονισμό. Καθώς αυξάνεται ο ρυθμός του εκσυγχρονισμού, όμως, η ταχύτητα της δυτικοποίησης μειώνεται και η ιθαγενής κουλτούρα αναζωογονείται. Επομένως, ο περαιτέρω εκσυγχρονισμός αλλοιώνει την πολιτισμική ισορροπία δυνάμεων μεταξύ της Δύσης και της μη δυτικής κοινωνίας και ενισχύει την αφοσίωση στην ιθαγενή κουλτούρα.

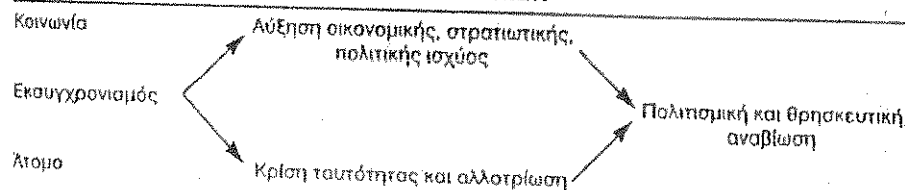
Συνεπώς, στην πρώτη φάση της αλλαγής, η δυτικοποίηση προωθεί τον εκσυγχρονισμό. Στις επόμενες φάσεις, ο εκσυγχρονισμός προωθεί την αντίστροφη πορεία και την αναβίωση της ιθαγενούς κουλτούρας με δυο τρόπους. Στο κοινωνικό πεδίο, ο εκσυγχρονισμός αυξάνει την οικονομική, στρατιωτική και πολιτική δύναμη της κοινωνίας στα σύνολά της και ενθαρρύνει τους ανθρώπους αυτής της

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκσυγχρονισμός και δυτικοποίηση.

ατομικό πεδίο, ο εκσυγχρονισμός παράγει αισθήματα αλλοτρίωσης και ανομίας, καθώς παραδοσιακοί δεσμοί και κοινωνικές σχέσεις καταστρέφονται, και οδηγεί σε κρίση ταυτότητας, στην οποία η θρησκεία δίνει την απάντηση. Αυτή η ροή αιτίας και αποτελέσματος παρουσιάζεται με απλό τρόπο στο Σχήμα 3.2

Αυτό το υποθετικό γενικό μοντέλο συμφωνεί με την θεωρία των κοινωνικών επιστημών και με την ιστορική εμπειρία. Μελετώντας σε βάθος τα διαθέσιμα στοιχεία για την "υπόθεση του αμετάβλητου", ο Ράινερ Μπάουμ συμπεραίνει ότι "η διαρκής αναζήτηση του ανθρώπου για ουσιαστική εξουσία και ουσιαστική αυτονομία πραγματώνεται με διαφορετικούς πολιτιστικά τρόπους. Σε αυτά τα θέματα δεν υπάρχει σύγκλιση προς ένα πολιτιστικά ομοιογενή κόσμο. Αντιθέτως, φαίνεται ότι τα μοντέλα που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές μορφές κατά τη διάρκεια της ιστορικής και της πρώιμης σύγχρονης περιόδου της ανάπτυξης δεν μεταβάλλονται". Η θεωρία του δανεισμού, όπως την ανέπτυξαν μεταξύ άλλων ο Φρομπένιους, ο Σπέγκλερ και ο Μπόσμαν, τονίζει το βαθμό στον οποίο οι αποδέκτες πολιτισμικά δανειζονται επιλεκτικά κάποια στοιχεία από άλλους πολιτισμούς και τα προσαρμόζουν, τα μεταβάλλουν και τα αφομοιώνουν, έτσι ώστε να ενισχύσουν και να εξασφαλίσουν την επιβίωση των κεντρικών αξιών τους ή το "παίδημα" της κουλτούρας τους. Σχεδόν όλοι οι μη δυτικοί πολιτισμοί υπάρχουν εδώ και μια χιλιετία τουλάχιστον, μερικοί ακόμα περισσότερα. Έχουν να επιδείξουν ολόκληρο κατάλογο δανείων από άλλους πολιτισμούς με στόχο την ενίσχυση της προσπάθειάς τους να επιβιώσουν. Οι μελετητές συμφωνούν ότι η αφομοίωση του Βουδισμού της Ινδίας από την Κίνα αλέυχε να προκαλέσει την "ινδικοποίηση" της Κίνας. Οι Κινέζοι προσαρμόσαν το Βουδισμό στους κινεζικούς σκοπούς και ανάγκες. Η κινεζική κουλτούρα παρέμεινε κινεζική. Μέχρι σήμερα, οι Κινέζοι έχουν υπερνικήσει συστηματικά τις δυτικές προσπάθειες να τους εκχριστιανί-

ΣΧΗΜΑ 3.2
ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΑΒΙΩΣΗ

σούν. Αν, κάποια στιγμή, πράγματι εισάγουν το Χριστιανισμό, θα αφομοιωθεί και αυτός και θα προσαρμοστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι συμβατός με τα κεντρικά στοιχεία της κινεζικής κουλτούρας. Παρομοίως, οι Άραβες μουσουλμάνοι αποδέχτηκαν, αξιολόγησαν και χρησιμοποίησαν "την ελληνική τους κληρονομιά για ωφελιμιστικούς λόγους. Ενδιαφέρονταν κυρίως να δανειστούν κάποιες εξωτερικές μορφές ή τεχνικά στοιχεία και έτσι να προσαρμοστούν στην κουλτούρα τους".

Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης

σύγκρουση με την "αλήθεια", όπως έχει καθιερωθεί μέσα από το Κοράνι και τους Θεμελιώδεις κανόνες και διδάγματα". Η Ιαπωνία ακολούθησε το ίδιο μοντέλο. Τον 7ο αιώνα η Ιαπωνία εισήγαγε την κινέζικη κουλτούρα και "τη μετέτρεψε με δική της προποσίβουλα και χωρίς οικονομικές και στρατιωτικές πιέσεις" σε πολιτισμό. "Κατά τη διάρκεια των αιώνων που ακολούθησαν, υπήρξαν περίοδοι σχεπικής απομόνωσης από κινέζικες επιρροές, όπου τα προηγούμενα δάνεια ξεδιαλέγονταν και όσα ήταν χρήσιμα αφομοιώνονταν" τις περιόδους αυτές διαδέχονταν άλλες, όπου οι επαφές και τα δάνεια ανανεώνονταν". Σε όλες αυτές τις περιόδους, η Ιαπωνία διατήρησε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της.

Η μετριοπαθής εκδοχή του κεφαλαικού επιχειρήματος ότι οι μη δυτικές κοινωνίες μπορούν να εκσυγχρονιστούν μέσω της δυτικοποίησης δεν έχει αποδειχτεί ακόμα. Το ακραίο κεφαλαικό επιχειρήμα ότι οι μη δυτικές κοινωνίες πρέπει να δυτικοποιηθούν για να εκσυγχρονιστούν, δεν στέκει ως παγκόσμια θέση. Ωστόσο, θέτει το εξής ερώτημα: υπάρχουν, άραγε, μη δυτικές κοινωνίες όπου η ιθαγενής κουλτούρα εμποδίζει σε τέτοιο βαθμό τον εκσυγχρονισμό, ώστε αυτή η κουλτούρα να πρέπει να αντικατασταθεί σε σημαντικό βαθμό από τη δυτική, προκειμένου να εκσυγχρονιστεί η χώρα; Θεωρητικά, αυτό θα έπρεπε να είναι πιο πιθανό με τις ολοκληρωμένες παρά με τις οργανικές κουλτούρες. Αυτά τα είδη οργανικής κουλτούρας "χαρακτηρίζονται από μεγάλο τμήμα ενδιαμέσων σκοπιών διακριτών και ανεξάρτητων από τους απώτερους σκοπούς". Αυτά τα συστήματα "καινοτομούν εύκολα απλώνοντας το πέπλο της παράδοσης στην ίδια την αλλαγή (...) Τέτοιου είδους συστήματα μπορούν να καινοτομήσουν χωρίς να φαίνεται ότι αλλάζουν εκ θεμελιών τους κοινωνικούς θεσμούς. Αντιθέτως, η καινοτομία πραγματοποιείται για να υπηρετήσει τη λήθη". Τα ολοκληρωμένα συστήματα, αντιθέτως, "χαρακτηρίζονται από τη στενή σχέση ενδιαμέσων και απώτερων σκοπιών (...) η κοινωνία, το κράτος και η εξουσία αποτελούν μέρος ενός περιλόκου συστήματος υψηλού βαθμού αλληλεγγύης, όπου η θρησκεία, ως πνευματικός οδηγός, είναι διάχυτη. Τέτοιου είδους συστήματα είναι εχθρικά στην καινοτομία". Ο Άλτερ χρησιμοποιεί αυτές τις κατηγορίες για να αναλύσει την αλλαγή στις αφρικανικές φυλές. Ο Λίξενταντ ακολούθησε μια παρόμοια ανάλυση αναφορικά με τους μεγάλους ασιατικούς πολιτισμούς και κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα. Ο εσωτερικός ανασχηματισμός "διευκολύνεται ιδιαίτερα από την αυτονομία των κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών θεσμών". Γι' αυτό το λόγο, οι πιο οργανικές ιαπωνικές και ινδοουσιατικές κοινωνίες κατεπλήθησαν νωρίτερα και ευκολότερα προς τον εκσυγχρονισμό απ' ό,τι οι κομφουκιανές και ισλαμικές κοινωνίες. Μπόρεσαν με μεγαλύτερη ευκολία να εισά-

Ένας παγκόσμιος πολιτισμός; Εκσυγχρονισμός και δυτικοποίηση.

τω Ιράν έχουν γίνει σύγχρονες κοινωνίες χωρίς να δυτικοποιηθούν. Πράγματι, η προσπάθεια του Σάχη να ακολουθήσει το δρόμο του κεφαλαικού προκάλεσε έντονη αντίδραση κατά της Δύσης, αλλά όχι κατά του εκσυγχρονισμού. Η Κίνα βρίσκεται σαφώς στο δρόμο της μεταρρύθμισης.

Οι ισλαμικές κοινωνίες αντιμετώπισαν δυσκολίες με τον εκσυγχρονισμό και γ' αυτό ο Πάιπς υποστηρίζει τη θέση ότι η δυτικοποίηση αποτελεί προϋπόθεση, τονίζοντας τις συγκρούσεις μεταξύ του Ισλάμ και του εκσυγχρονισμού στα οικονομικά θέματα καθώς και στα θέματα που αφορούν τον τόκο, τη νηστεία, το κληρονομικό δίκαιο και τη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό. Ωστόσο, ακόμα και ο Πάιπς αποδέχεται τη θέση του Μαξίν Ρόντινσον, ότι δηλαδή "δεν υπάρχουν ενδείξεις πως η ισλαμική θρησκεία εμπόδισε το μουσουλμανικό κόσμο να αναπτυχθεί στο δρόμο του σύγχρονου κεφαλαισμού". Υποστηρίζει, επίσης, ότι εκτός των οικονομικών θεμάτων

Το Ισλάμ και ο εκσυγχρονισμός δεν συγκρούονται. Οι ευσεβείς μουσουλμάνοι μπορεί να μορφώνονται επιστημονικά, να εργάζονται αποτελεσματικά στα εργοστάσια ή να χρησιμοποιούν προηγμένα όπλα. Ο εκσυγχρονισμός δεν απαιτεί μια συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία ή συγκεκριμένους θεσμούς: οι εκλογές, τα εθνικά σύνορα, οι πολιτικοί οργανισμοί και τα άλλα χαρακτηριστικά της δυτικής ζωής δεν είναι απαραίτητα στην οικονομική ανάπτυξη. Ως δόγμα, το Ισλάμ ικανοποιεί τόσο τους συμβούλους επιχειρήσεων όσο και τους αγρότες. Η Σαρία δεν έχει άποψη για τις αλλαγές που συνοδεύουν τον εκσυγχρονισμό, όπως το πέρασμα από την αγροτική οικονομία στη βιομηχανική, η μετακίνηση από την επαρχία στην πόλη ή από την κοινωνική σταθερότητα στην κοινωνική ρευστότητα. Ούτε προσκρούει σε θέματα όπως η μαζική εκπαίδευση, οι γρήγορες επικοινωνίες, οι νέες μορφές μεταφορών ή το σύστημα υγείας.

Παρομοίως, ακόμα και οι πιο φανατικοί επικριτές της δυτικοποίησης και υποστηρικτές της ιθαγενούς κουλτούρας δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τις καμέρες και την τηλεόραση για να προκηθήσουν τον αγώνα τους. Εν ολίγοις, ο εκσυγχρονισμός δεν συνεπάγεται απαραίτητα δυτικοποίηση. Οι μη δυτικές κοινωνίες μπορούν να εκσυγχρονιστούν, και έχουν όντως εκσυγχρονιστεί, χωρίς όμως να εγκαταλείψουν τη δική τους κουλτούρα και να υποθέτουν εξ ολοκλήρου τις δυτικές αξίες, θεσμούς και πρακτικές. Το δεύτερο, άλλωστε, θα ήταν σχεδόν απίθανο: τα όποια εμπόδια μπορεί να θέτουν οι μη δυτικές κοινωνίες στον εκσυγχρονισμό, χωριούν μπροστά στα εμπόδια που θέτουν στη δυτικοποίηση. Όπως παρατηρεί ο Μπρωντέλ, θα ήταν τουλάχιστον "παιδαριώδες" να υποστηρίκατε ότι ο εκσυγχρονισμός ή "ο θάνατος του πολιτισμού"

